

Облік і оподаткування

УДК 330.33/.36-657

Бакаляр Дмитро Геннадійович

*аспірант кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державного біотехнологічного університету*

Bakaliar Dmytro

*Postgraduate Student of the
Department of Accounting, Audit and Taxation
State Biotechnological University*

**ВПЛИВ РОЗВИТУ ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ НА
ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД
ЦИКЛІЧНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ
ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ УЧЕТНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ НА
ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ В
ЗАВИСИМОСТИ ОТ ЦИКЛИЧНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ
ПРОЦЕССОВ
IMPACT OF THE DEVELOPMENT OF ACCOUNTING AND
ECONOMIC SYSTEMS ON THE ECONOMIC SECURITY OF
ENTERPRISES DEPENDING ON THE CYCLICITY OF ECONOMIC
PROCESSES**

***Анотація.** Управлінський досвід, наявність ефективних інструментів вироблення релевантної інформації та впровадження дієвих управлінських рішень, якість інформаційної бази для системи управління суттєво впливають на стабільність функціонування економічного суб'єкту та його економічну безпеку і, як наслідок, здатні або стимулювати, або звести до мінімуму ризик депресивних явищ в економіці. З іншого боку, «шокові» ситуації та порушення рівноваги економічної*

системи також впливають на облікову методологію, оскільки стагнація національної економіки або її виокремлення від ділового сектору викликає появу хаотичного початку в організації господарського механізму економічних суб'єктів і з часом змушує переглядати сформовані підходи до облікової методології.

З метою виявлення логіки еволюційних процесів становлення обліково-аналітичних систем в ракурсі економічної безпеки в статті зроблено спробу визначення взаємозв'язку етапів його розвитку з циклічними процесами в економіці, тобто в контексті концепції життєвого циклу систем.

У статті запропоновано підхід, який дозволяє виявити, яким чином різні типи світових економічних криз через макроекономічні чинники впливають на стан економічної безпеки підприємств. Визначено ряд індикаторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які здійснюють вплив на економічну безпеку підприємства та які, в свою чергу, можливо вважати напрямками, за якими доцільно проводити дослідження щодо її формування. Сформульовано цілі та завдання обліково-аналітичної системи в умовах кризових процесів в економіці, що уможливило розроблення концепції забезпечення економічної безпеки підприємств, яка є підґрунтям для управління економічною безпекою підприємства та акцентує увагу на визначення основних етапів її здійснення у взаємозв'язку та взаємодії впливу різних факторів.

Ключові слова: *криза, управління, обліково-аналітична система, економічна безпека, управлінський облік, індикатори.*

Аннотація. *Управленческий опыт, наличие эффективных инструментов выработки релевантной информации и внедрение действенных управленческих решений, качество информационной базы для системы управления оказывают существенное влияние на стабильность*

функционирования экономического субъекта и его экономическую безопасность и, как следствие, способны либо стимулировать, либо свести к минимуму риск депрессивных явлений в экономике. С другой стороны, «шоковые» ситуации и нарушение равновесия экономической системы также влияют на учетную методологию, поскольку стагнация национальной экономики или ее отделение от делового сектора вызывает появление хаотического начала в организации хозяйственного механизма экономических субъектов и со временем заставляет пересматривать сложившиеся подходы к учетной методологии

В целях выявления логики эволюционных процессов становления учетно-аналитических систем в ракурсе экономической безопасности в статье сделана попытка определения взаимосвязи этапов его развития с циклическими процессами в экономике, то есть в контексте концепции жизненного цикла систем.

В статье предложен подход, позволяющий выявить, как разные типы мировых экономических кризисов из-за макроэкономических факторов влияют на состояние экономической безопасности предприятий. Определен ряд индикаторов внешней и внутренней среды, оказывающих влияние на экономическую безопасность предприятия и которые, в свою очередь, можно считать направлениями, по которым целесообразно проводить исследования по ее формированию. Сформулированы цели и задачи учетно-аналитической системы в условиях кризисных процессов в экономике, что позволило разработать концепцию обеспечения экономической безопасности предприятий, которая является основой для управления экономической безопасностью предприятия и акцентирует внимание на определении основных этапов ее осуществления во взаимосвязи и взаимодействии влияния различных факторов.

Ключевые слова: *кризис, управление, учетно-аналитическая система, экономическая безопасность, управленческий учет, индикаторы.*

Summary. *Management experience, the availability of effective tools for generating relevant information and the implementation of effective management decisions, the quality of the information base for the management system significantly affect the stability of the functioning of an economic entity and its economic security and, as a result, are able to either stimulate or minimize the risk of depressive phenomena in the economy. On the other hand, "shock" situations and disturbances in the balance of the economic system also affect the accounting methodology, since the stagnation of the national economy or its separation from the business sector causes the appearance of a chaotic beginning in the organization of the economic mechanism of economic entities and over time forces to revise the established approaches to accounting methodology.*

In order to reveal the logic of the evolutionary processes of the formation of accounting and analytical systems from the perspective of economic security, the article attempts to determine the relationship between the stages of its development and cyclical processes in the economy, that is, in the context of the concept of the life cycle of systems.

The article proposes an approach that allows us to identify how different types of global economic crises affect the state of economic security of enterprises due to macroeconomic factors. A number of indicators of the external and internal environment have been determined, which influence the economic security of the enterprise and which, in turn, can be considered directions in which it is appropriate to conduct research on its formation. The goals and tasks of the accounting and analytical system in the conditions of crisis processes in the economy were formulated, which made it possible to develop the concept of ensuring the economic security of enterprises, which is the basis for managing the economic security of the enterprise and emphasizes the definition of the main stages of its implementation in the relationship and interaction of the influence of various factors.

Key words: *crisis, management, accounting and analytical system, economic security, management accounting, indicators.*

Постановка проблеми. На теперішній час роль облікової діяльності в системі менеджменту, так само як і в цілому обліково-аналітичній системі, суттєво трансформується через загострення глобальних проблем сучасної цивілізації. До таких проблем найчастіше відносять: обмеженість ресурсів; несприятливу екологічну ситуацію в світі; депресивні та стагнаційні процеси в окремих секторах економіки; соціальну нерівність та несправедливість, викликану високою асиметрією у розвитку різних соціально-економічних систем; інфляційні процеси тощо. Тому доцільно встановити рівень впливу економічних циклів на розвиток облікової методології, технологій менеджменту і, як результат, економічної безпеки підприємства. У цьому контексті вочевидь, що окрім самостійного еволюційного розвитку облікової думки, на яку впливає, в основному, професійне та наукове співтовариство, а також макро-регуляторна політика державних органів влади, суттєвий вплив надає й сама конфігурація сучасної економіки, що спричиняє недостатній контроль процесів та пов'язана з макроекономічними закономірностями і циклічними змінами в економіці.

Отже, сучасна парадигма формування ефективної обліково-аналітичній системи в кризових умовах, має розглядатись з точки зору створення достовірної обліково-аналітичній інформації про діяльність економічного суб'єкта за умов наявності правового поля, яке реагує на зміни у відносинах з контрагентами та забезпечує його економічну безпеку, що сприяє посиленню контролю з метою усунення різного виду ризиків.

Усі перелічені вище підстави свідчать про необхідність вирішення існуючих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому середовищі на сьогодні існує багато думок щодо проблем розвитку обліково-економічних систем в залежності від циклічності економічних процесів, які висвітлено в роботах: М.І. Бондар [1], Н. В. Прус [2], Хан Д. [3], Т. І. Олійник [4], І. Стратан [5], Н.М. Савченко [6] та інших. Але незважаючи на те, що даній проблемі присвячена велика кількість наукових статей і публікацій, в ракурсі економічної безпеки підприємств ці питання розкриті не в повному обсязі, що пояснюється досить широким колом наукових сентенцій і концепцій щодо забезпечення економічної безпеки діяльності суб'єктів бізнесу.

Формулювання цілей дослідження. Цілями статті є розкриття теоретико-методичних підходів до визначення рівня впливу циклічності економічного розвитку на розроблення ефективних обліково-аналітичних систем для забезпечення економічної безпеки підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кризових умовах модель поведінки економічних суб'єктів припускає тривале функціонування в умовах падіння ринків, що значно відрізняється від діяльності при сталому розвитку або економічному зростанні та сприяє їх економічній небезпеці. Тому циклічність економічного розвитку, що зумовлює кризові процеси в якості базової закономірності функціонування соціально-економічних систем, визначає вектор уваги до факторів зовнішнього середовища в економіці та підвищує актуальність розроблення ефективних обліково-аналітичних систем для забезпечення економічної безпеки підприємств, виставляючи їх в ранг найбільш важливих завдань як в системі макросередовища, так і серед науковців та практиків.

Як показують проведені дослідження, сучасна обліково-аналітична система підприємства сфокусована на обліку та аналізі внутрішньої інформації, тоді як зовнішня інформація, яка не залежить від діяльності

економічного суб'єкта, випадає зі сфери обліку, що сприяє непередбачуваності економічного суб'єкту до глобальних або локальних кризових ситуацій. У цих умовах моніторинг стану зовнішнього середовища за макроекономічною нестабільністю стає важливим об'єктом економічної безпеки. Вочевидь, що на стадії економічної кризи соціально-економічної системи будуть застосовуватись особливі принципи і методи розроблення інформації для прийняття рішень, на відміну від тих, що використовуються в умовах сталого економічного зростання.

Необхідність врахування впливу цього фактору пояснюється, на нашу думку, обставинами, що визначають емерджентність системи, а саме:

1. На сьогодні обліково-аналітичні системи орієнтовані на використання їх інформації в стабільних економічних умовах. При цьому їх інструментарій не завжди придатний для розроблення релевантної інформації в кризових умовах, особливо в частині підготовки прогнозних, нормативних та планових індикаторів. У зв'язку з цим під час формування відповідної інформації необхідно враховувати прогнозний стан ринків збуту, перспективи тривалої взаємодії з контрагентами, рівень інфляції, волатильність на валютному та фондовому ринках тощо;

2. Заходи щодо превентивності негативного впливу економічної кризи на бізнес застосовуються фрагментарно і поза системно. Найбільш часто вони не являються предметом перманентного моніторингу та обліку, через що навіть несуттєве коливання кон'юнктури ринку може призвести до вагомих фінансових втрат та негативного впливу на економічну безпеку підприємства;

3. Теоретичні основи формування обліково-аналітичної системи не узгоджені з концепцією її життєвого циклу, що проявляється в недостатній методологічній опрацьованості питань вдосконалення та використання інструментів в кризових умовах, що суттєво обмежує варіативність рішень, які приймаються.

Як показують проведені дослідження, в ХХІ столітті економіка пережила й переживає кілька глобальних економічних криз. При цьому ряд учених вказують на проблеми облікової методології в якості однієї з найважливіших причин виявлення стагнаційних процесів. Так, М.І. Бондар вказує на те, що «Облікова модель має містити критерії двох видів: критерії різноваріативні відносно усіх допустимих сценаріїв економічних перетворень та критерії, що змінюють свої значення при різних економічних перетвореннях (варіативні параметри) [1, с. 59]. У свою чергу, Н. В. Прус вважає, що: «Усі вади бухгалтерії були давно відомі і, звичайно, вони не могли не впливати на економічну стабільність. На цю обставину не часто, але звертали увагу. І тільки після катастрофи 1929 р. люди задумалися про те, що можна зробити в обліку, як виправити його» [2, с. 676]. Хан Дітгер і Хунгенберг Харальд вказують на те, що і концепція контролінгу в значній мірі широке впровадження отримала, зважаючи на вплив світової економічної кризи часів Великої депресії [3, с. 216].

Вочевидь, що корпоративний управлінський досвід, наявність ефективних інструментів вироблення релевантної інформації та впровадження дієвих управлінських рішень, якість інформаційної бази для системи управління суттєво впливають на стабільність функціонування економічного суб'єкту та його економічну безпеку і, як наслідок, здатні або стимулювати, або звести до мінімуму ризик депресивних явищ в економіці. З іншого боку, «шокові» ситуації та порушення рівноваги економічної системи також впливають на облікову методологію, оскільки стагнація національної економіки або її виокремлення від ділового сектору викликає появу хаотичного початку в організації господарського механізму економічних суб'єктів і з часом змушує переглядати сформовані підходи до облікової методології.

З метою виявлення логіки еволюційних процесів становлення обліково-аналітичних систем в ракурсі економічної безпеки нами зроблено

спробу визначення взаємозв'язку етапів їх розвитку з циклічними процесами в економіці, тобто в контексті концепції життєвого циклу систем.

У процесі дослідження було встановлено, що економічні цикли сприяють розвитку облікової методології, технологій менеджменту і, як результат, економічній безпеці підприємства. Розглянемо найбільш суттєві економічні кризи, які прийнято вважати глобальними та мають місце у ХХІ столітті, що вплинули одночасно на цілу групу держав і сприяли трансформації ключових параметрів функціонування соціально-економічних систем. У цьому контексті нами виділені ті періоди, які носили явний стагнаційний і депресивний характер економічних процесів на протязі тривалого періоду часу, що потенційно позначалося на адаптивних властивостях обліково-аналітичних систем на мікрорівні, і відповідно впливали на стан економічної безпеки підприємств (Таблиця 1).

Запропонований підхід дозволяє виявити, яким чином різні типи світових економічних криз через макроекономічні чинники впливають на стан економічної безпеки підприємств. Як бачимо, практично всі кризи закінчувалися прийняттям нових бухгалтерських стандартів в цілях уніфікації дій учасників ринку в рамках тих правил, які не дозволять в подальшому стимулювати депресивні явища в економіці. При цьому кризові процеси в економіці стимулювали орієнтацію обліково-аналітичної думки в область більш широкого використання раціонального судження бухгалтера.

Тобто основним підґрунтям таких змін стало підвищення релевантності інформації щодо прийняття управлінських рішень для забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання з боку користувачів бухгалтерської звітності.

Таблиця 1

Характеристика найбільш суттєвих економічних криз ХХІ століття, які вплинули на облікові системи та економічну безпеку підприємств

Економічна криза	Наслідки кризи	Вплив на облікову систему	Вплив на економічну безпеку
Світова криза (2001 р.)	Падіння інтернет-проектів, втрата клієнтів, скорочення штату програмістів, скорочення їх заробітних плат	Інтенсивна в контексті становлення облікової науки, системно-регламентуюча криза, яка регламентує правила обліку	Ускладнення облікових об'єктів (інновації, знання, нематеріальні активи тощо).
Світова фінансова криза (2008 р.)	Зниження ВВП, зростання тіньового сектору економіки, погіршення інвестиційного клімату, скорочення промислового виробництва, зниження доходів населення, банківська криза, занепад ринку забудівель	Найбільш глибока, торкнулася всіх сфер соціально-економічної діяльності, інтенсивна в контексті становлення облікової науки, системно-регламентуюча криза, яка регламентує правила обліку	Нестійкий характер економіки з огляду на перерозподіл капіталів, недолики в області фінансових інструментів, неефективне інформаційне забезпечення ризик-менеджменту
Глобальна фінансова криза, пов'язана з пандемією COVID (2020 р.)	Падіння світового фондового ринку, безробіття, закриття банків, скасування авіасполучень, погіршення інвестиційного клімату, скорочення промислового виробництва, туризму, ресторанного господарства, зниження доходів населення, падіння ВВП,	Найбільш глибока, торкнулася всіх сфер соціально-економічної діяльності, інтенсивна в контексті становлення облікової та податкової науки, системна криза, яка регламентує правила обліку та оподаткування, необхідність виявлення нових ризиків протиправної фінансової діяльності	Зростання числа корупційних схем з ланцюгом поставок і інвестицій, підвищення ризиків на економічну безпеку, небувалий дисбаланс між фінансовим і виробничим секторами економіки
Криза в Україні та Європі, пов'язана з російською агресією	Падіння світового фондового ринку, падіння ринку криптовалют, масова міграція населення	Найбільш глибока, торкнулася всіх сфер соціально-економічної діяльності, інтенсивна в контексті	Зростання числа корупційних схем з ланцюгом поставок і інвестицій, підвищення ризиків

	безробіття, закриття банків, скасування авіасполучень, погіршення інвестиційного клімату, скорочення промислового виробництва, зниження доходів населення, підвищення рівня інфляції падіння ВВП	становлення облікової та податкової науки, системна криза, яка регламентує правила обліку та оподаткування, необхідність виявлення нових ризиків протиправної фінансової діяльності, посилення використання механізмів управлінського обліку, упорядкування визначення справедливої вартості активів	на економічну безпеку, розбалансованість реальної вартості активів і пасивів, випереджаюче зростання матеріальних витрат над цінами на готову продукцію, облік інфляції, аналіз її впливу на результати фінансово-господарської діяльності
--	--	--	--

Будучи основним джерелом інформації, облікові системи досить часто ставали об'єктом критики в умовах прояву депресивних явищ в економіці, оскільки чим більше глибокими стагнаційними процесами характеризувалась криза, тим більші зміни зазнавала система бухгалтерського обліку та звітності.

У даних умовах, коли уніфікація облікових систем обмежувала використання необхідного інструментарію управлінським персоналом, створювалися об'єктивні передумови для розвитку альтернативних підходів, орієнтованих на вироблення необхідної інформації для прийняття ефективних рішень.

Отже, ціллю обліково-аналітичної системи в умовах кризових процесів в економіці є інформаційне забезпечення прийняття стратегічних, тактичних та оперативних рішень під впливом трансформаційних явищ у зовнішньому середовищі та розроблення підприємством стратегій конкурентної боротьби, кожна з яких орієнтована на різні умови економічного середовища та ресурси, що знаходяться у його розпорядженні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що глобалізаційні явища в економіці підвищують актуальність розроблення ефективних обліково-аналітичних систем та інструментів їх науково-практичного використання для забезпечення економічної безпеки підприємств, виставляючи їх в ранг найбільш важливих завдань як в системі макросередовища, так і серед досліджень науковців та практиків.

Література

1. Бондар М.І. Бухгалтерський облік як інформаційна підсистема системи управління. Вісник НУ «Львівська політехніка», 2012. № 721. С. 50–53.
2. Прус Н. В. Система економічної безпеки підприємства. Поняття, сутність, принципи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. Вип. 2. С. 675–679.
3. Хан Д. Стоимостно-ориентированные концепции контроллинга / Д. Хан, Х. Хунгенберг ; под. ред. Л. Г. Головача, М. Л. Лукашевича [и др.] ; пер. с нем. Москва : Финансы и статистика, 2005. 928 с.
4. Олійник Т. І. Економічна безпека суб'єкта господарювання: сутність та підходи до визначення. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 18. С. 42–46.
5. Стратан И. Безопасность бизнеса: монография. Кишинэу: Elan-Poligraf, 2014. 343 с.
6. Савченко Н.М. Фінансовий облік та управлінський контроль: єдність та протиріччя. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 6. С. 42-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_6_10
7. Сокіл О.Г. Концепція бухгалтерського обліку сталого розвитку [Текст]. Облік і фінанси. 2017. №1 (75). С. 85-92.
8. Пушкар М.С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2006. 334 с.

9. Савченко В.М. Система бухгалтерського обліку як складова системи управління. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. Вип. 18.ч. II. Кіровоград : КНТУ, 2010. С. 27-33.
10. Орлик О. В. Система загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. 2014. Вип. 1. № 52. С. 250–257.

References

1. Bondar M.I. Accounting as an information subsystem of the management system. Bulletin of Lviv Polytechnic University, 2012. No. 721. P. 50–53.
2. Prus N. V. System of economic security of the enterprise. Concept, essence, principles. Global and national economic problems. 2014. Issue 2. P. 675–679.
3. Khan D. Cost-oriented concepts of controlling / D. Khan, H. Hungenberg; under ed. L. H. Golovacha, M. L. Lukashevich [and others]; trans. with German Moscow: Finance and Statistics, 2005. 928 p.
4. Oliynyk T. I. Economic security of a business entity: essence and approaches to definition. Investments: practice and experience. 2019. No. 18. P. 42–46.
5. Stratan I. Business security: monograph. Chisinau: Elan-Poligraf, 2014. 343 p.
6. Savchenko N.M. Financial accounting and management control: unity and contradiction. Investments: practice and experience. 2017. No. 6. P. 42-45
Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_6_10
7. Sokil O.G. The concept of sustainable development accounting [Text]. Accounting and finance. 2017. No. 1 (75). P. 85-92.
8. Pushkar M.S. Creative accounting (creating information for managers) : monograph. Ternopil : Carte Blanche, 2006. 334 p.

9. Savchenko V.M. The accounting system as a component of the management system. Scientific works of the Kirovohrad National Technical University : Economic Sciences. Vol. 18. h. II. Kirovohrad : KNTU, 2010. P. 27-33.
10. Orlyk O. V. The system of threats to the economic security of economic entities Visnyk socio-economic researches : Coll. of science works. 2014. Issue 1. No. 52. P. 250–257.